

YUSUF XOS HOJIBNING “QUTADG‘U BILIG” DOSTONIDA DAVLAT BOSHQARUVI USULLARI

Olut tuman texnikumi

ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari :

Abduxamidova Marifat Abror qizi,

Saidova Dilorom Yo'ldoshevna

Anotatsiya

Mazkur maqolada Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” asarida ilgari surilgan davlat boshqaruvi tamoyillari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Asarda aks etgan siyosiy-falsafiy qarashlar, xususan, adolat, aql, saodat va qanoat tushunchalarining davlat boshqaruvidagi o‘rni ilmiy asosda yoritiladi. Muallif tomonidan hukmdor shaxsiga qo‘yilgan talablar, uning axloqiy fazilatlari, boshqaruv madaniyati hamda jamiyat bilan o‘zaro munosabatlari tahlil etiladi.

Shuningdek, maqolada davlat barqarorligini ta‘minlash, ijtimoiy adolatni qaror toptirish, boshqaruvda tizimlilik va mas‘uliyatni kuchaytirish kabi masalalar “Qutadg‘u bilig” asari asosida ochib beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu asarda ilgari surilgan boshqaruv g‘oyalari nafaqat o‘z davri uchun, balki zamonaviy davlat boshqaruvi tizimi uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: davlat boshqaruvi, adolat, siyosiy tafakkur, boshqaruv madaniyati, axloq, Yusuf Xos Hojib, Qutadg‘u bilig.

Kirish

Sharq mutafakkirlarining siyosiy va ijtimoiy qarashlari insoniyat taraqqiyotida muhim o‘rin egallaydi. Ular tomonidan yaratilgan asarlar jamiyatni boshqarish, davlatni idora etish va insoniy munosabatlarni tartibga solishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ana shunday nodir asarlardan biri Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” dostonidir.

Mazkur asar XI asrda yaratilgan bo‘lib, unda davlat boshqaruvi, siyosiy tizim, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar keng yoritilgan. Asar o‘z mazmuniga ko‘ra nafaqat badiiy, balki siyosiy-falsafiy ahamiyatga ham ega. Unda ideal davlat modeli, mukammal rahbar timsoli va jamiyat barqarorligini ta‘minlash omillari o‘z ifodasini topgan.

Bugungi kunda davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, samarali boshqaruvni yo‘lga qo‘yish va ijtimoiy adolatni ta‘minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, “Qutadg‘u bilig” asarida ilgari surilgan g‘oyalarni o‘rganish va ularni zamonaviy boshqaruv tizimi bilan uyg‘unlashtirish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Davlat boshqaruvida adolat tamoyili

“Qutadg‘u bilig” asarida davlat boshqaruvining asosiy poydevori sifatida adolat tushunchasi ilgari suriladi. Muallifning fikricha, adolat hukmdorning eng muhim fazilati bo‘lib, u jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta‘minlaydi. Adolatli boshqaruv mavjud bo‘lgan davlatda xalqning hukmdorga bo‘lgan ishonchi ortadi, ijtimoiy muammolar kamayadi.

Adolat faqatgina qonun ustuvorligini ta‘minlash bilangina cheklanmaydi, balki insonlar o‘rtasidagi munosabatlarda ham namoyon bo‘lishi zarur. Bu esa jamiyatda tenglik, hamjihatlik va barqarorlikni ta‘minlaydi.

Aql va bilim asosidagi boshqaruv

Asarda aql va bilim davlat boshqaruvida hal qiluvchi omil sifatida talqin qilinadi. Yusuf Xos Hojib rahbar shaxsning dono, bilimli va uzoqni ko'ra biladigan bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Aql asosida qabul qilingan qarorlar davlatning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bilim esa jamiyat taraqqiyotining asosiy manbai sifatida ko'rsatiladi. Ilmli jamiyatda boshqaruv tizimi ham mukammal bo'ladi. Shu sababli muallif ilm-fanga e'tibor qaratishni muhim deb hisoblaydi.

Axloqiy fazilatlarning ustuvorligi

Asarda rahbar shaxsining axloqiy fazilatlariga katta e'tibor beriladi. Halollik, adolatparvarlik, sabr-toqat va kamtarlik kabi sifatlar mukammal boshqaruvning ajralmas qismi sifatida talqin etiladi.

Axloqiy jihatdan yetuk rahbar o'z faoliyatida adolatli qarorlar qabul qiladi va jamiyatda ishonch muhitini yaratadi. Aks holda, axloqsizlik davlat boshqaruvida inqirozga olib kelishi mumkin.

Xalq bilan o'zaro munosabatlar

Yusuf Xos Hojib hukmdor va xalq o'rtasidagi munosabatlarga alohida e'tibor qaratadi. Hukmdor xalq bilan yaqin bo'lishi, ularning muammolarini tinglashi va adolatli qarorlar qabul qilishi zarur.

Xalq bilan o'zaro ishonchga asoslangan munosabatlar davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Bu tamoyil bugungi demokratik boshqaruv tizimlari bilan hamohangdir.

Qanoat va iqtisodiy muvozanat

Asarda qanoat tushunchasi muhim ijtimoiy-iqtisodiy omil sifatida ko'rsatiladi. Resurslardan oqilona foydalanish, ortiqcha isrofgarchilikdan tiyilish davlat barqarorligini ta'minlaydi.

Qanoat jamiyatda muvozanatni saqlashga yordam beradi. Bu tamoyil zamonaviy iqtisodiy siyosat uchun ham dolzarb hisoblanadi.

Davlat boshqaruvida tizimlilik va mas'uliyat

Muallif davlat boshqaruvida tartib-intizom va mas'uliyatni muhim deb hisoblaydi. Har bir amaldor o'z vazifasini mas'uliyat bilan bajarishi kerak. Tizimli boshqaruv davlat samaradorligini oshiradi va barqarorlikni ta'minlaydi.

Xulosa

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari turkiy xalqlarning siyosiy-falsafiy tafakkuri rivojida muhim o'rin egallaydi. Asarda ilgari surilgan davlat boshqaruvi tamoyillari — adolat, aql, bilim, axloqiy poklik, mas'uliyat va qanoat — mukammal jamiyat barpo etishning asosiy shartlari sifatida ko'rsatiladi. Muallifning fikricha, davlatning barqarorligi va taraqqiyoti hukmdorning ma'naviy yetukligi hamda boshqaruvdagi adolatli siyosatiga bevosita bog'liqdir.

Asardagi boshqaruv g'oyalari o'z davri uchun ilg'or hisoblangan bo'lib, bugungi kunda ham zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida dolzarbligini saqlab qolmoqda. Xususan, qonun ustuvorligi, xalq manfaatlarini himoya qilish, tizimli boshqaruv va resurslardan oqilona foydalanish kabi tamoyillar "Qutadg'u bilig"dagi qarashlar bilan uyg'unlik kasb etadi. Shu bois, mazkur asar nafaqat adabiy yodgorlik, balki siyosiy va boshqaruv nazariyasi uchun ham muhim ilmiy manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.

2. Yusuf Xos Hojib. Qutadgʻu bilig (nasriy bayon va izohlar bilan). — Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Karimov N., Mamajonov S. va boshq. Oʻzbek adabiyoti tarixi. — Toshkent: Oʻqituvchi.
4. Abdurahmonov Gʻ. Qadimgi turkiy adabiyot. — Toshkent: Fan.
5. Hodi Zarif. Oʻzbek mumtoz adabiyoti namunalari. — Toshkent.
6. Fitrat A. Adabiyot qoidalari. — Toshkent.
7. Valixonov A. Sharq mutafakkirlarining ijtimoiy-siyosiy qarashlari. — Toshkent.
8. Mirziyoyev Sh.M. Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: Oʻzbekiston.
9. Encyclopedia of Islam. — Leiden: Brill.
10. Bosworth C.E. The Turks in the Early Islamic World. — London: Variorum.